

Henrik Rydenfelt

DATA, VALTA JA DEMOKRATIA

Sitra muistio

© Sitra 2023

Data, valta ja demokratia

Henrik Rydenfelt

Taitto: PunaMusta Oy

ISBN 978-952-347-316-4 (PDF) www.sitra.fi

ISSN 2737-1034 (verkkajulkaisu) www.sitra.fi

Julkaisua koskevat tiedustelut: julkaisut@sitra.fi

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi tuotettuja sisältöjä.

Sisällys

Esipuhe	4
Tiivistelmä	5
Sammanfattning	6
Summary	7
1. Johdanto	8
2. Mitä on valta?	9
Vallan määritelmä	9
Valta ja vapaus	12
Valta, oikeus ja oikeutus	13
3. Valta ja digitaalinen media	15
Tieto- ja informaatiovalta	15
Datafikaatio	17
Datavalta	18
Algoritmiset järjestelmät ja valta	20
4. Valta ja data markkinoilla	22
Vapaat markkinat ja valta	22
Markkinoiden puolustus ja sen ongelmat	23
Datavalta ja markkinat	26
Data ja yksityisyys	27
5. Data ja julkinen valta	29
Julkisen vallan oikeutus	29
Digitaalinen media ja demokratia	31
Datayhteiskuntasopimus	33
6. Yhteenveto	35
Lähteet	37

Esipuhe

Demokratiaan ja markkinatalouteen pohjaavien yhteiskuntien perusta on usko yksilöön, joka pystyy ja haluaa tehdä omalta kannaltaan järkeviä päätöksiä ja valintoja kulloinkin saatavilla olevan tiedon perusteella. Yhteiskunnan, julkisen vallan ja sitä kautta myös edustuksellisen demokratian oikeutus taas syntyy siitä, että yhteiskunnan jäsenet ovat tietoisesti valmiita alistamaan tietyn osan omasta vapaudestaan ja vallastaan yhteisille pelisäännöille.

Data, valta ja demokratia -muistiossa tarkastellaan, millä kaikilla tavoilla digitalisaation ja erityisesti digitaalisten mediaympäristöjen tuoma murros vaikuttaa – suorastaan disruptoi – liberaalien demokratioiden totunnaisia valtasuhteita. Muistiossa Helsingin yliopiston käytännöllisen filosofian ja viestinnän dosentti Henrik Rydenfelt tarkastelee meneillään olevaa yhteiskunnallis-teknologista murrosta klassisten yhteiskuntatieteellisten valtateorioiden näkökulmista.

Elämme keskellä murrosta, jota leimaavat digitalisaatio, datan määrän ja hyödyntämisen räjähdysmäinen kasvu sekä informaatioympäristömme nopea muutos. Muistio osoittaa, että tämä murros pakottaa meidät myös demokratian ja yksilön vapauden kannalta perustavanlaatuisen kysymysten äärelle. Samalla muistio tarjoaa aineksia pohtia, millä kaikilla tavoilla teknologian kehitys haastaa demokratiaa uudistumaan ja miten voisimme parantaa ihmisten osallistumisen edellytyksiä.

Muistio syventää Sitran aiempien julkaisujen *Mediavälitteinen yhteiskunnallinen vaikuttaminen – Murros ja tulevaisuus* sekä *Digivallan jäljillä – Miten datan avulla voidaan vaikuttaa päättäjiin ja ohjata maailmaa tarjoamia näkökulmia*. Samalla se tarjoaa teoreettista kontekstia teknologian ja demokratian sekä digitaalisen vallan tarkasteluun. Demokratian ja osallisuuden kannalta murros vaikuttaa arkeemme läpileikkaavasti. Siksi digitaalisen vallan eri ulottuvuuksien tunnistaminen ja ymmärtäminen on tärkeää niin kansalaisille kuin päättäjiille, järjestöille ja yrityksillekin.

Muistio on tuotettu osana Sitran Digitaalinen valta ja demokratia -projektia. Projekti tuottaa tietoa ja ymmärrystä digitaalisen vallan uusista muodoista ja luo ihmisille edellytyksiä vaikuttaa merkityksellisiksi kokemiinsa asioihin.

Veera Heinonen

Johtaja, Demokratia ja osallisuus
Sitra

Jukka Vahti

Projektijohtaja, Digitaalinen valta ja demokratia
Sitra

Tiivistelmä

Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia digitaalinen mediaympäristö tuottaa länsimaiselle yhteiskunnalle? Mikä voisi olla demokratian tulevaisuus datan ajassa?

Muistiossa näitä kysymyksiä tarkastellaan *vallan* käsitteen avulla. Tarkastelu pohjautuu näkemykseen vallasta kykynä saada toinen toimimaan tavalla, joka palvelee vallan käyttäjän tarkoituksia. Tämä kyky perustuu usein tietoon, informaatioon, omistusoikeuteen ja taloudelliseen pääomaan tai poliittiseen asemaan.

Erottelemalla tietoon, informaatioon ja dataan perustuvat vallan muodot muistio tarjoaa uuden näkökulman digitaalisen ja sosiaalisen median tuottamaan muutokseen. Informaation perinteisten portinvartijoiden asema on heikentynyt, ja informaatio- ja tietovalta erkanevat toisistaan: kyky hallita informaatiota ei keskity tiedon tuottamisen ja välittämisen instituutioille. Datavallan nousu puolestaan erottuu erityisesti sosiaalisen median alustojen ja palveluiden valta. Yhteiskunnallinen keskustelu sekä yksilöiden ja ryhmien pyrkimykset joutuvat mukautumaan näiden palveluiden tarjoamiin rakenteisiin.

Uusi informaatioympäristö ja median moninaisuus haastavat demokraattiset ihanteet rationaalisesta ja informoidusta julkisesta keskustelusta sekä sen kautta muodostuvista konsensuksista päätöksenteon pohjana. Muistiossa hahmotellaan vaihtoehtoista visiota filosofisen pragmatismien pohjalta. Pragmatistit esittivät ajatuksen yhteiskunnallisesta päätöksenteosta tieteellisen tutkimuksen kaltaisena itseään korjaavana prosessina, jossa sekä yhteisiä tavoitteita että niiden saavuttamisen keinoja koetellaan sosiaalisissa käytännöissä.

Nykyinen digitaalinen teknologia tarjoaisi tällaiselle kokeilevalle demokratialle ennennäkemättömät mahdollisuudet. Mutta millä edellytyksin datan keräämiseen ja hyödyntämiseen perustuva yhteiskunnallinen päätöksenteko olisi toteutettavissa?

Länsimaisia yhteiskuntia leimaa liberalismien nimellä kulkeva ajatus, jonka mukaan vallankäytön oikeutus on peräisin yksilön vapaasta suostumuksesta. Ajatus on sekä markkinoiden vapauden että yhteiskunnallisen vallankäytön oikeutuksen taustalla. Muistiossa esitellään ja arvioidaan kriittisesti datayhteiskuntasopimuksen ajatusta, jossa yksilöt luovuttaisivat toiminnastaan syntyvää dataa julkisen hallinnon käyttöön ja saisivat vastineeksi entistä paremmin ongelmia ja ratkaisuja tunnistavan julkisen vallan.

Sammanfattning

Hurdana utmaningar och möjligheter skapar den digitala mediemiljön för västerländska samhällen? Hur skulle demokratins framtid kunna se ut i dataeran?

Promemorian behandlar dessa frågor med hjälp av begreppet *makt*. Behandlingen baserar sig på idén att makt är en förmåga att få en annan person att agera på ett sätt som tjänar makthavarens syften. Denna förmåga baserar sig ofta på kunskap, information, äganderätt och ekonomiskt kapital eller politisk ställning.

Genom att skilja på de maktformer som baserar sig på kunskap, information och data erbjuder promemorian ett nytt perspektiv på den förändring som digitala och sociala medier skapar. De traditionella portvakternas ställning har försvagats, och informationsmakten och kunskapsmakten fjärrar sig från varandra: förmågan att kontrollera informationen samlas inte till institutioner som fokuserar på produktion och överföring av kunskap. Den ökade datamakten syns för sin del särskilt som de sociala medieplattformarnas och medietjänsternas makt. Samhällsdebatten och individernas och gruppernas strävanden måste anpassa sig till de strukturer som dessa tjänster erbjuder.

Den nya informationsmiljön och mediernas mångfald utmanar demokratiska ideal om en rationell och informerad offentlig debatt och en konsensus som uppnås genom den som grund för beslutsfattande. Promemorian gestaltar en delvis alternativ vision som den filosofiska pragmatismens tradition erbjuder. Pragmatisterna presenterade en idé om det samhälleliga beslutsfattandet som en självförbättrande process som liknar vetenskaplig forskning där både gemensamma mål och metoder att uppnå dessa provas i sociala tillämpningar.

Den digitala teknologin idag skulle erbjuda en sådan experimentell demokrati oerhörda möjligheter. Men under vilka förutsättningar skulle man kunna genomföra det samhälleliga beslutsfattande som baserar sig på insamling och utnyttjande av data?

De västerländska samhällena kännetecknas av en idé som kallas liberalism, enligt vilken rätten att utöva makt grundar sig på individens frivilliga samtycke. Idén ligger bakom både marknadsfriheten och rätten till maktutövning i samhället. Promemorian presenterar och bedömer kritiskt idén i datasamhällskontraktet enligt vilken individerna överläter data som skapas av deras verksamhet till den offentliga förvaltningens förfogande och i utbyte får en offentlig makt som ännu bättre identifierar problem och lösningar.

Summary

What kinds of challenges and opportunities does the digital media environment present for Western societies? What could the future of democracy be in the era of data?

This memo addresses these questions through the concept of *power*. Power is understood as the ability to make others act in a manner that serves the purposes of those who exercise it. This ability is often based on data, information, knowledge, ownership and economic capital or political status.

By distinguishing forms of power that are based on knowledge, information and data, the memo offers a new perspective on the change generated by digital and social media. The role of traditional information gatekeepers has weakened, and knowledge and information power are diverging: the ability to control information is not centralised in institutions that produce and transmit knowledge. The rise of data power is reflected in the influence wielded by social media platforms and services. Societal debate, individuals and groups must adapt to the structures provided by these services.

The new information environment and the diversity of media challenge the democratic ideals of rational and informed debate and consensus as the basis of societal decision-making. The memo outlines a partly alternative vision offered by the philosophical tradition of pragmatism. Pragmatism provides a vision of societal decision-making through a self-revising process resembling scientific inquiry in which both the shared goals and the means to achieve those goals are tested in social practices.

Modern digital technology could provide this kind of experimental democracy with unprecedented opportunities. Under what conditions could societal decision-making based on the collection and use of data be implemented?

Western societies are characterised by the idea of liberalism, according to which the justification for the use of power stems from the free consent of individuals. This notion underlies both the freedom of the markets and the justification of societal power. This memo presents and critically assesses the concept of a social data contract, in which individuals provide data generated through their actions to public administrations, which in turn would enable public governance to better identify problems and devise solutions.

1. Johdanto

Digitaalisten viestintäteknologioiden kehitys on johtanut informaatioympäristön muutokseen, jota Suomessa usein kutsutaan median murrokseksi. Mutta mikä tarkalleen ottaen on murtunut – ja miksi?

Digitaalinen teknologia mahdollistaa datan keräämisen ja hyödyntämisen massiivisessa mittakaavassa. Ihmisten toiminnasta syntyvää dataa kertyy ennen kaikkea muutamille sosiaalisen median ja digitaalisen teknologian jäteille. Millaisia yhteiskunnallisia haasteita ja mahdollisuuksia digitaalinen viestintäteknologia ja dataan pohjautuva päätöksenteko tuottaa länsimaiselle yhteiskunnalle?

Tämän muistion pyrkimys on hahmottaa digitaalisten teknologioiden sekä datan hyödyntämisen tuottamaa muutosta mediassa ja yhteiskunnassa vallan käsitteen avulla. Muistio tarkastelee digitaalista mediaa ja datan hyödyntämistä markkinataloutta ja julkista vallankäyttöä koskevia perustavia oletuksia vasten. Se tarjoaa uusia näkökulmia siihen, miten demokraattinen yhteiskunta voisi vastata informaatioympäristön muutoksen ja dataan perustuvan vallan tuottamiin ongelmiin ja haasteisiin.

Muistiossa esitellään selvityksen pohjana toimiva vallan käsite sekä teoreettiset näkökulmat vallan perustoihin ja rakenteisiin, vallankäytön oikeutusta ja etiikkaa koskeviin kysymyksiin sekä vapauden ja vallan suhteeseen. Digitaaliselle medialle keskeisiä vallan muotoja käsitellään erottelemalla toisistaan tieto-, informaatio- ja datavallan käsitteet sekä tarkastelemalla algoritmisten järjestelmien valtaa.

Datan hyödyntämistä ja sitä koskevaa sääntelyä tarkastellaan muistiossa vapaiden markkinoiden kontekstissa. Nykyinen dataa ja informaatiota koskeva sääntely pohjautuu yksilön valintaan ja yksityisyydeksi kutsuttuun oikeuteen; molempia arvioidaan vallankäytön oikeutusta ja oikeutta koskevien kysymysten valossa.

Lopuksi digitaalisen median tuottamia muutoksia sekä datavaltaa arvioidaan suhteessa julkiseen valtaan ja sen oikeutusta koskevaan ajatteluun. Viimeisessä osiossa esitellään ja arvioidaan kriittisesti ajatusta datayhteiskuntasopimuksesta, jossa yksilöt luovuttaisivat toiminnastaan syntyvää dataa julkisen hallinnon käyttöön yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjaksi.

Keskusteluista ja kommentaateista kiitos: Lauri Haapanen, Jesse Haapoja, Eero Hyvönen, Matti Häyry, Elisa Juholin, Tuukka Lehtiniemi, Väinö Lithovius, Mervi Pantti, Sami Pihlström, Jooseppi Räikkönen, Johanna Suur-Uski, Samuel Tammekann sekä Sitran kommentoijat.

2. Mitä on valta?

Valta on kykyä saada toinen toimimaan tavalla, joka palvelee vallankäyttäjän tavoitteita. Ihmisten välillä valta perustuu usein kykyyn hyödyntää tai muovata toisten pyrkimyksiä. Vallankäytön oikeutusta voidaan tarkastella vallan ja vapauden monimutkaisen suhteen näkökulmasta.

Vallan määritelmä

Kun kaksi ihmistä valmistaa yhteistä illallista, emme äkkiseltään ajattele tilanteen sisältävän vallankäyttöä. Mutta mitä jos yksi kahdesta illallisen valmistajasta on kokki, joka saa rahallisen korvauksen opastaessaan asiakastaan keittotaidon saloissa? Tai ehkä kyse on pariskunnasta, jonka toinen osapuoli osallistuu illallisen valmistukseen vastentahtoisesti pelätessään parisuhteen päättymistä – jopa kumppaninsa väkivaltaista reaktiota?

Yhteiskuntatieteissä ja filosofiassa vallan käsitteellä taajaan jäsennetään erilaisia sosiaalisia ja yhteiskunnallisia tilanteita. Vallan luonteesta tai määritelmästä ei kuitenkaan vallitse yksimielisyyttä.

Monien klassisten vallan määritelmien mukaan valta on kykyä tarvittaessa saada aikaan jokin lopputulos. 1600-luvulla englantilaisfilosofi Thomas Hobbes esitti ihmisen vallan olevan ”yleisesti ottaen hänen nykyinen mahdollisuutensa saavuttaa jokin tuleva asia, joka näyttää olevan hyvä” (Hobbes 1651, 92).

Hobbesin luonnehdinta ei kuitenkaan sisällä vallan ominaispiirrettä, joka tulee esiin esimerkiksi 1900-luvun keskeisemmän vallan ja vallankäytön tarkastelijan, Michel Foucault’n ajattelussa. Foucault ei kirjoituksissaan tarjonnut varsinaista vallan määritelmää; hän kuitenkin painotti, että ”valta” tarkoittaa osapuolten välisiä suhteita jossakin kokonaisuudessa (Foucault 1982, 786). Foucault’n yhdeksi keskeiseksi huomioksi voi laskea, että joissakin tilanteissa ”toinen” osapuoli saattaa olla valtaa käyttävä yksilö itse. Valta on relationaalista: kun yhdellä on valtaa, joku toinen on vallan kohteena.

Vallan relationaalisuuden tiivistää politiikan tutkija Robert Dahlin vallan luonnehdinta, jonka mukaan *A*:lla on valtaa *B*:hen siinä määrin kuin *A* voi saada *B*:n tekemään jotain, jota *B* ei muuten tekisi (Dahl 1957, 202–3). ”Tekeminen” sisältää myös tekemättä jättämisen: *A*:lla on valtaa *B*:hen siinä määrin kuin *A* voi saada *B*:n jättämään tekemättä jotain, jonka *B* muuten tekisi.

Dahlin näkemys kuitenkin kohtaa toisen ongelman. Ilmastonmuutos, jyrkkä vuorenrinne tai uhkaava meteoriitti voi hyvin saada meidät tekemään jotakin, jota emme muuten tekisi. Emme kuitenkaan tavallisesti miellä niitä vallankäyttäjiksi. Kuten Hobbes esitti, valta kytkeytyy tavoitteisiin – ja niitä meteoriiteilla ei ole.

Kolmannen vaikutusvaltaisen vallan määritelmän esitti sosiologi Max Weber, jonka mukaan valta tarkoittaa ”valta tarkoittaa jokaista mahdollisuutta toteuttaa tahtonsa sosiaalisessa suhteessa vastustelustakin huolimatta, riippumatta siitä, mihin tämä mahdollisuus perustuu” (Weber 1922, 28; käänös kirjoittajan). Weberin määritelmä sisältää vallan relationaalisuuden sekä kytköksen päämääriin. Se ei kuitenkaan tarkastele valtaa niinkään kykynä vaan ikään kuin sarjana mahdollisuuksia saavuttaa tahtomansa.

Edellä eriteltyt vallan keskeiset piirteet voidaan tiivistää määritelmään, joka välttää kilpailevien näkemysten ongelmat:

A:lla on valtaa *B*:hen sikäli kuin *A*:lla on kyky saada *B* toimimaan *A*:n tavoitteiden mukaisella tavalla.

Vallassa on tämän määritelmän mukaan kyse kyvystä, joka on relationaalista ja kytkeytyy vallankäyttäjän tavoitteisiin. Määritelmästä seuraa, että vaikka vallan kohteena voi olla mikä tahansa, valtaa voi olla ainoastaan sillä, jolla on päämääriä. Toiminta on määritelmässä ymmärretty laajasti: se voi olla myös jonkin asian tekemättä jättämistä.

VALTA JA VASTUSTUS

Weberin määritelmän on toistuvasti mutta virheellisesti luettu sisältävän ajatuksen, että vallan käyttäminen kytkeytyy aina toisen vastustukseen (esim. Lukes 1974, 21–25). Valta ei useinkaan erotu toisen vastustuksena; päinvastoin vallankäyttö voi olla mahdollista juuri toisten vastustuksen puutteen vuoksi.

Kuten vallan käsitettä tarkastelevassa yhteiskunnan tutkimuksessa on taajaan huomautettu, valta voi perustua kykyyn vaikuttaa ja jopa manipuloida sen kohteena olevien toimijoiden omia toimintatapoja ja päämääriä. Edellä esitetystä määritelmästä ei näin seuraa, että valta tai sen käyttäminen välttämättä sisältää sen kohteen vastustuksen.

Vallan perustat ja rakenteet

Valta on kyky, joka ei synny tyhjästä. Se perustuu johonkin tekijään, joka tarjoaa valtaa käyttävälle kyvyn saada toinen toimimaan tavalla, joka on vallankäyttäjän tavoitteille suosiollinen.

Läntisissä yhteiskunnissa elottomiin asioihin kohdistuvan vallan perusta on usein omistaminen, joka tarjoaa mahdollisuuden hyödyntää esineitä ja luontokappaleita omistajan omiin tavoitteisiin sopivalla tavalla. Omistusoikeus on yhteiskuntajärjestyksessämme ulotettu myös moniin eläimiin. Eläimillä kuitenkin on pyrkimyksiä ja tarkoituksia, joihin vaikuttamiseen vallankäyttömme voi perustua.

Sen sijaan valta suhteessa toisiin ihmisiin tyyppillisesti kytkeytyy vallan kohteena olevien ihmisten omiin pyrkimyksiin. Vallan perusta on jossain toisessa kyvyssä, jonka avulla toisten pyrkimykset on mahdollista saattaa palvelemaan vallankäyttäjän tavoitteita.

Illallisesimerkin pelokkaalla puolisoilla on pyrkimys välttää ikävyyksiä tai jopa fyysistä vahinkoa. Valtaa käyttävällä kumppanilla taas on kyky kiristää parisuhteen päättymisellä tai turvautua suoranaiseen väkivaltaan. Ammattikokilla on taloudellisia pyrkimyksiä, joita asiakas kykenee hyödyntämään, koska hänellä on taloudellinen kyky – rahaa – ostaa kokin kulinaarisia palveluita. Valta-asetelma ei ole yksipuolinen: kokin poikkeukselliset ruoanlaiton kyvyt muuttuvat taloudelliseksi hyödyksi asiakkaan kulinaaristen halujen vuoksi.

On myös toinen vaihtoehto. Valta voi perustua kykyyn muuttaa toisen päämääriä niin, että ne ovat yhteneväisiä vallankäyttäjän päämäärien kanssa tai muutoin palvelevat niitä.

Kenties esimerkin tilanteessa ruoanlaittokumppanin voimakas viehätysvoima, kaunopuheisuus ja karisma ovat saaneet toisen ajattelemaan, että ruoanvalmistus juuri tässä seurassa on hänelle tavoittelemisen arvoista. Tai ehkä hän on tuota mieltä seuralaisensa valehtelun, pitkäaikaisen manipuloinnin tai suoranaisten aivopesun tuloksena.

Vallan perustat eivät synny tyhjästä. Ne nojaavat biologisiin, kulttuuriin, yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin ja taloudellisiin tekijöihin ja käytäntöihin. Ihmisen tyyppillisellä taipumuksella välttää kipua, haavoittumista ja kuolemaa sekä tätä kautta väkivaltaa on biologinen pohjansa. Omistusoikeus on yhteiskunnallinen, sosiaalinen ja juridinen käytäntö, jota ilman mahdollisuus hyödyntää esineitä ja asioita muuttaisi täysin muotoaan – tai kenties häviäisi kokonaan. Vallan perustojen tarkastelu tekee näin mielekkääksi puheen valtarakenteista, jotka mahdollistavat tiettyjä vallankäytön muotoja ja sulkevat pois toisia.

Valta ja vapaus

On houkuttava ajatus, että valta ja vapaus olisivat toistensa vastakohtia: se, joka on vallan käytön kohteena, ei ole vapaa toimimaan haluamallaan tavalla. Vallan käytön kohteena olemiseen liittyy usein pakon elementti. Pelko fyysisestä tai henkisestä väkivallasta pakottaa toimimaan toisin kuin vallan kohteena oleva lähtökohtaisesti haluaisi.

Esimerkkimme kuitenkin osoittavat, ettei vastakkainasettelu ole aina näin ilmeinen. Kun kokki tarjoaa palveluksiaan maksusta, hän ainakin tietyn edellytyksin näyttäisi tarjoavan palveluitaan vapaasti. Vapaaksi voimme mieltää myös toiminnan, jossa yksilö vapaaehtoisesti viettää aikaa toisen seurassa tämän karisman ja puhelahjojen vuoksi – tai siksi, että hän on mieltänyt sen mielekkäimmäksi tavaksi hankkia itselleen maistuva illallinen.

Kysymys vapaaehtoisuudesta muuttuu kuitenkin nopeasti vaikeaksi. Voisiko karisman ja puhelahjojen käyttö johtaa tilanteeseen, jossa toinen ei ole enää kykeneväinen tekemään omia ratkaisujaan? Entä jos kokilla ei syödäkseen ole muuta vaihtoehtoa?

Vallan ja vapauden suhteen kysymys kytkeytyy näin perustavaan kysymykseen vapaasta tahdosta. Mitä vapaa tahto on – ja onko sitä?

Arkisessa ajattelussamme miellämme vapauden usein kyvyksi tehdä kussakin hetkessä valintoja erilaisten vaihtoehtojen välillä. Tätä käsitystä kuvastaa Uuno Turhapuro -sketsi, jossa Uuno makoilee sohvalla ja hämmästelee kykyään heiluttaa varpaitaan tahdonvaraisesti. ”Liikahta varvas”, Uuno sanoo, ja varvas liikahtaa.

Mutta tekeekö Uuno valintansa tuossa hetkessä? Kuten tahdon vapautta koskevassa kirjallisuudessa on toistuvasti huomautettu, toimimme uskomustemme ja pyrkimystemme pohjalta. Vaikka valinta tapahtuu tiettyssä hetkessä, päätös on valmiiden toimintamallien tuotetta. Varpaan liikahtuksen taustalla ovat Uunon pinttyneet taipumukset makoilla ja kuluttaa aikansa jonninjoutavien filosofisten pohdintojen parissa.

Jos kaikki toimintamme on tällä tavoin uskomustemme ja pyrkimystemme ohjaamaa, mikä toiminnassamme olisi vapaata? Filosofiasa kysymystä on pyritty ratkaisemaan erottelemalla toisistaan ulkoisten tekijöiden meihin tuottamat toimintamallit sisäisistä, ”omista” toimintamalleistamme.

Immanuel Kantin mukaan ihminen voi toimia vapaasti autonomian mielessä kirjaimellisesti säätämällä itselleen lain. Kyse on moraalilaista, jota Kant kutsui kategoriseksi imperatiiviksi. Tämä laki on peräisin ihmisen järjestä itsestään; siksi Kant väitti sen pätevän jokaiselle järjelliselle ihmisolennolle (Kant 1785, 421).

Mutta miksi juuri kategorinen imperatiivi tai mikään muukaan ohje-nuora olisi ihmisen sisäsyntyinen laki eikä pikemminkin kulttuurimme kehityksen ja ihmisen toiminnan biologisen perustan tuotos?

Hienojakoisemman ajatuksen vapaudesta tarjoaa filosofisen pragmatismien perinne. Sen mukaan ihmisen toiminta pohjautuu biologisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kehittyneisiin toiminnan tapoihin. Olemme kuitenkin kykeneväisiä korjaamaan toiminnan tapojamme ja oppimaan uusia tapoja – sekä oppimaan uusia tapoja oppia. Vapaus – sikäli kuin sitä on – ei ole valintaa yksittäisten tekojen kohdalla tai vaihtoehtojen välillä. Se on pikemminkin mahdollisuutta korjata, muuttaa ja parantaa toimintamme tapoja.

Tästä näkemyksestä seuraa, ettemme voi todeta oman tai toistemme toiminnan olevan vapaata pelkästään tarkastelemalla sen sisältöä tai sopivuutta tiettyyn toimintamalliin, kuten Kantin kategoriseen imperatiiviin. Yksilöiden ja ryhmien vapaus voi olla suurempaa tai vähäisempää, kasvavaa tai hiipuvaa. Tämä vapauden hienosyisyys ja kontekstisidonnaisuus on merkityksellinen erityisesti vallankäytön oikeutuksen tarkastelussa.

Valta, oikeus ja oikeutus

Edellä esitetty vallan määritelmä sekä ajatukset vallan perusteista ja rakenteista eivät ole normatiivisia: ne eivät ota kantaa kysymykseen siitä, millaista vallankäyttöä, vallan muotoja ja rakenteita yhteiskunnissamme tulisi olla.

Vallan, sen perustojen ja rakenteiden havaitseminen toki mahdollistavat niiden kriittisen arvioinnin. Yhtä kirkasta lähtökohtaa vallan ja vallankäytön kritiikille ei kuitenkaan ole tarjolla. Tutkimuksessa taajaan viitatus vallan keskeiset teoreetikot – esimerkiksi Friedrich Nietzsche tai Michel Foucault – eivät esitä vallalle mittapuuta tai vaihtoehtoa (ks. Rydenfelt 2013.). Sen sijaan vallan ajatellaan ulottuvan kaikkialle: jotkut valtasuhteet vallitsevat aina.

Seuraavassa valtaa ja valtasuhteita arvioidaan kriittisesti tarkastelemalla vallankäytön etiikkaa: milloin vallan käyttäminen on eettisessä mielessä oikein? Tämän kysymyksen tarkastelu voidaan purkaa kahteen näkökohtaan.

Edellä esitetyn määritelmän mukaan valta on kyky, jota käytettäessä tavoitellaan jotakin. Voimme näin ensinnäkin kysyä, ovatko vallankäytön tavoitteet eettisessä mielessä hyviä tai sallittuja.

Mediassa esiintyvä asiantuntija käyttää valtaa vaikuttaessaan mieliteisiin ja näkemyksiin tavalla, joka sopii hänen tavoitteisiinsa. Tätä vallan muotoa kutsutaan tuonnempana informaatiovallaksi. Asiantuntijan tavoitteet voivat olla näkökulmastamme hyviä ja oikeita. Asiantuntija voi esimerkiksi pyrkiä siihen, että vanhusten hoito ja hoiva ovat korkealaatuisia ja kestäväällä pohjalla. Jos jaamme tämän tavoitteen tai muuten pidämme sitä oikeana tai hyväksyttävänä, vallankäyttö sen palvelemiseksi on näkökulmastamme tältä osin oikein tai ainakin sallittua.

Hyvän tai sallitun tavoitteen kohdallakin valtaa voidaan käyttää myös väärin. Oikeat päämäärät eivät oikeuta kaikkia keinoja. Tähän kytkeytyy toinen vallan eettinen kysymys, joka koskee vallankäytön oikeutusta tai legitimizeettiä. Vanhusten hyvä hoito voi olla tavoittelemisen arvoinen pyrkimys, mutta nuorempien ihmisten orjuuttamista sen järjestämiseksi tai kulujen kattamiseksi tuskin voidaan pitää oikeutettuna.

Miksi on näin? Länsimaisissa yhteiskunnissa olemme tottuneet ajatuksen, että vallankäyttö on oikeutettua, jos se on hyväksyttävää tai hyväksyttävissä sen kohteena olevien näkökulmasta. Harva hyväksyisi ajatusta omasta tai toisten orjuuttamisesta edes vanhusten hoivan kaltaisen tärkeän päämäärän edestä.

Mediassa esiintyvän asiantuntijan kohdalla tilanne voi olla toinen. Kun asiantuntija käyttää televisiolähetyksessä informaatiovaltaansa, olemme tyypillisesti itsekkin hyväksyneet tuon vallankäytön: toivomme pystyvämme muodostamaan paremman kuvan tavasta, jolla jaettuun tavoitteeseen päästään. Pidämme haastateltavaa asiantuntijana, jonka tarjoamaa informaatiota kannattaa ottaa vastaan.

Mutta entä jos hyväksymme vallankäytön kohteena olemisen siksi, että meidät on manipuloitu uskomaan asiantuntijana esiintyvää henkilöä? Onko typeryyttämme tai herkkäuskoisuuttamme tekemämme valinta kestävä pohja vallankäytön oikeutukselle? Entä jos suhtaudumme vallankäyttöön välinpitämättömästi?

Oikeuttaakseen vallankäytön hyväksynnän usein edellytetään olevan vapaata, ei pakotettua. Tämä kytkee oikeutuksen ongelman edellä kuvattuun vallan ja vapauden väliseen monimutkaiseen suhteeseen: hyväksyntämme voidaan eri tilanteissa tulkita enemmän tai vähemmän vapaaksi.

Toisaalta monissa tapauksissa vallankäyttöä pidetään oikeutettuna kohteen hyväksynnän puuttuessaakin. Yksilöinä ja yhteiskuntana käytämme valtaa tällä tavoin esimerkiksi lapsiin ja omaan päätöksentekoon kykenemättömäksi katsottuihin aikuisiin heidän omaan etunsa nimissä. Missä määrin ja koska vallankäyttöä voidaan oikeuttaa pelkästään yksilön tai yhteiseen etuun vedoten?

Sekä vallankäytön tavoitteiden että vallan käyttämisen oikeutuksen arviointi edellyttää tavoitteiden, hyväksynnän tai sen puutteen tarkempaa tarkastelua siinä yhteydessä, jossa valtaa käytetään.

Seuraavissa osioissa valtaa digitaalisessa mediassa tarkastellaan erottelemalla vallan ja sen käyttämisen muotoja ja niihin liittyviä eettisiä ja yhteiskunnallisia kysymyksiä vallitsevassa kontekstissamme – liberaalissa yhteiskunnassa.

3. Valta ja digitaalinen media

Digitaalinen media on muovannut valtaa ja vallankäytön muotoja. Informaatioon kytkeytyvä valta on hajaantunut ja irtaantunut tiedon tuottamisesta ja välittämisestä. Datasta on tullut keskeinen vallan lähde. Algoritmiset järjestelmät ovat nousseet vallankäyttäjiksi ihmisten rinnalle.

Tieto- ja informaatiovalta

Mitä valta digitaalisessa mediassa tarkoittaa? Mitä muutoksia valtaan, sen perustoihin ja rakenteisiin digitaalisen ja sosiaalisen median synty ja nousu ovat saaneet aikaan?

Kysymystä on hedelmällistä lähestyä erottelemalla toisistaan kolme erilaista digitaalisessa mediassa keskeistä vallan muotoa niiden perustan mukaan.

”Tieto itsessään on valtaa”, totesi englantilainen filosofi ja valtiomies Francis Bacon (Bacon 1597, 71). Vaikka Baconin lausuman tarkempi tarkoitus on jossakin määrin epäselvä, on ilmeistä, että tieto tarjoaa kyvyn pyrkiä tehokkaammin päämääriinsä. Tietovallan perusta on tiedossa: se, jolla on tietoa, voi hyödyntää sitä tavoitteidensa saavuttamiseen.

Informaatiovalta taas kytkeytyy kykyyn vaikuttaa toisten tekemiin päätöksiin. Ihmistoimijat tekevät tietoiset ratkaisunsa informaation pohjalta. Valtaa vaikuttaa noihin ratkaisuihin omien päämääriensä mukaisesti on sillä, joka informaatiota säätelee ja joka kykenee vaikuttamaan myös siihen, onko saatavilla oleva informaatio totta tai epätotta.

Informaatiovalta on pitkään ollut hedelmällinen lähtökohta media-tutkimukselle. Media paitsi välittää informaatiota, myös tarjoaa kuvan siitä, mikä ja millainen elämä on normaalia tai ihanteellista, tavoittelemisen arvoista tai ylipäätään mahdollista saavuttaa. Median sisällöt vaikuttavat näin käsityksiimme sekä siitä, miten asiat ovat, että siitä, miten niiden tulisi olla.

Digitaalisen ja sosiaalisen median nousu on johtanut tieto- ja informaatiovallan muutokseen, josta voidaan erotella joitakin keskeisiä kehityskulkuja.

Ensimmäinen on informaatiovallan uusjako. Perinteisen median rinnalle ja jopa ohi ovat nousseet sosiaalisen median tarjoamat sisällöt. Digitaalisen mediateknologian ansiosta informaatiovaltaa voidaan käyttää ja kasvattaa entistä vapaammin.

Informaatiovallan voidaan ajatella jakautuvan nyt aiempaa tasaisemmin. Muutamien uutislähetysten, televisiokanavien ja sanomalehtien sijasta informaatiovaltaa on jossakin määrin jokaisella sosiaalisen median käyttäjällä: jokainen kykenee vaikuttamaan siihen sisältöön, jonka toiset kohtavat.

Informaatiovalta ei kuitenkaan ole jakautunut tasaisesti. Tutkimuksessa on usein huomautettu, että perinteisten portinvartijoiden tilalle on noussut uusia (Navarro ym. 2020). Poliitikot, kansalaisyhteiskunnan toimijat, julkkikset ja taiteilijat hyödyntävät sosiaalista mediaa levittääkseen tiettyjä viestejä ja näkökulmia yleisön tietoisuuteen. Laajojen seuraajajoukkojen avulla he kykenevät säätelemään asioiden ja keskustelujen saamaa näkyvyyttä sekä suuntaamaan niistä syntyviä käsityksiä.

Toiseksi informaatiovallan uusjako muuttaa tietovallan ja informaatiovallan keskinäistä suhdetta. Vaikka suhde on aina ollut jännitteinen, aiempien vuosikymmenten mediamaailmassa informaatiovaltaa käyttivät usein asiantuntijat, tutkijat ja asioihin perehtyneet journalistit. Nyt informaatiovalta ei samassa määrin keskity tiedon tuottamiseen ja välittämiseen keskityneille instituutioille. Tietovalta ja informaatiovalta ovat ajautumassa eri käsiin. Tämä osaltaan selittää esimerkiksi viime vuosina voimistuneita huolia dis- ja misinformaation sekä suoranaisten propagandan yleistymisestä (ks. Horowitz ym. 2022).

Kolmanneksi sosiaaliset mediat ja niiden algoritmit toimivat myös vallan rakenteina. Ne mahdollistavat ja sulkevat pois tapoja käyttää ja kerätä informaatio- ja tietovaltaa ja vaikuttavat tätä kautta myös poliittisen ja taloudellisen vallan muovautumiseen. Kaikenlaiset toimijat – yksilöt, organisaatiot ja yhteiskunnat – joutuvat mukautumaan niiden tarjoamiin rakenteisiin omia tavoitteitaan palvellekseen. Tutkimuksessa huomiota on kiinnitetty esimerkiksi uusiin mediasisältöjen tyyppeihin sekä retorisiin ja tunteisiin vetoaviin keinoihin, joilla tämän hetken informaatiovaikuttajat saavuttavat yleisönsä (ks. Lehto 2021).

Tieto- ja informaatiovallan muutosten ohella digitaalisen median aikaa määrittää myös toinen merkittävä kehityskulku: datavallan räjähdysmäinen kasvu.

Tieto- ja informaatiovallan muutosten ohella digitaalisen median aikaa määrittää myös toinen merkittävä kehityskulku: datavallan räjähdysmäinen kasvu.

Datafikaatio

Datavallan taustalla on datafikaatioksi kutsuttu kehitys: yhä suurempi osa toiminnastamme ja elämämme piireistä muuntuu ja on muunnettavissa dataksi.

Datafikaation taustalla on tyypillisesti automaation kehityksessä yhdistettynä digitaaliseen teknologiaan. Se ei rajaudu digitaaliseen mediaan. Tavaratalon ovet on usein automatisoitu, minkä jälkeen niihin on kytketty tietokone, joka kykenee keräämään dataa oven avautumisen ja sulkeutumisen määristä ja ajankohdista. Datan pohjalta on mahdollista luoda uutta informaatiota ja tietoa siitä, koska tavaratalossa käy asiakkaita. Tämä informaatio puolestaan on hyödynnettävissä esimerkiksi tehdessä päätöksiä siitä, koska tavarataloa pidetään auki sekä kuinka paljon työntekijöitä eri aikoina on paikalla.

Datan kerääminen on ollut mahdollista jo ennen digitaalista teknologiaa. Kun kauppakeskusten ovet vielä avautuivat käsivoimin, ovella saattoi seisoa laskija, ihminen, joka piti kirjaa kävijämääristä ajankohtineen. Digitaalinen teknologia on tehnyt datan keräämisestä helppoa ja edullista. (Kuten esimerkki osoittaa, automaatio ja datankeruu eivät aina käy käsi kädessä: Helsingin Stockmannin tavaratalon kellon alla sijaitsevat ovat avautuvat yhä käsin, vaikka epäilemättä niiden avautumisesta kerätään dataa sensorin avulla.)

Informaatioympäristömme on datafikaation etulinjassa lähinnä siksi, että mediankäyttömme tapahtuu jo pitkälti digitaalisen teknologian välityksellä. Kohta samaa dataa keräävää teknologiaa sisältävät kuitenkin myös kotiovet, jääkaapit, sängyt.

Datafikaatiota voidaan pitää jossakin määrin suunnittelematta muotoutuneena sivutuotteina. Kun verkkomediat ja sosiaalisen median alustat syntyivät, niiden lähtökohtainen pyrkimys oli luoda suosittuja ja sitä kautta kannattavia mediapalveluita. Datan keruu ihmisten toiminnasta on vasta sittemmin noussut niiden voitontavoittelun keskiöön.

Datafikaation luonnetta on kuitenkin kyetty ennakoimaan ja ennustamaan jo vuosikymmenet sitten. Sen keskeinen oraakkeli Shoshana Zuboff esitti vuonna 2013 kolme automaation, informaation ja valvonnan lakia, jotka hän perusti jo vuonna 1988 julkaisemaansa tutkimukseen työn muutoksesta ja automaatiosta (Zuboff 2013; ks. Zuboff 1988; 2019). Lyhyessä muodossa Zuboffin lait väittävät, että:

1. Kaikki, mikä on automatisoitavissa, automatisoidaan.
2. Kaikki, mikä on informatisoitavissa, informatisoidaan.
3. Vailla estäviä rajoituksia ja sanktioita jokaista digitaalista sovellusta, jota voidaan käyttää valvontaan ja kontrolliin, käytetään valvontaan ja kontrolliin sen alkuperäisestä tarkoituksesta välittämättä.

Voidaan hyvällä syyllä epäillä, muuttuuko aivan kaikki automaattiseksi tai tuleeko jokaisesta automaatiosta tarkkailun ja valvonnan väline. Zuboffin ennustus on kuitenkin käymässä monin tavoin toteen. Automaation tarjoama pohja datan keruulle on määrittänyt digitaalisen median sekä laajemmin datafioituvien palvelujen, tuotteiden ja yhteiskunnan kehitystä. Datan avulla monenlaiset prosessit ja toiminnot on informatisoitu, muutettu informaation lähteiksi, joita hyödynnetään monin tavoin, on niiden alkuperäinen tarkoitus ollut mikä tahansa.

Datavalta

Datan roolia digitaalisessa mediassa voidaan hahmottaa edellä tehtyjen vallan muotojen välisten erottelujen kautta. Data ei itsessään tuo kykyä muuttaa toisten toimintaa. Sen sijaan datavalta ”tapahtuu” tietoon ja informaatioon kytkeytyvien vallan muotojen kautta.

Dataa jalostetaan tiedoksi, jolla kyetään ennustamaan ja kontrolloimaan tulevaa ja saavuttamaan kulloisiakin tavoitteita. Esimerkiksi digitaalisessa mediassa kerätyn datan perusteella voidaan luoda tietoa palvelun käyttäjistä.

Syntynyttä tietovaltaa voidaan puolestaan hyödyntää informaatiovallan kasvattamiseen. Tietoa siitä, millainen sisältö, koska ja millä tavalla esitetynä houkuttelee pysymään sosiaalisen median palvelun parissa, voidaan hyödyntää informaation kohdistamiseen ja säätelyyn. Sosiaalisessa mediassa tämän kohdistamisen tavoitteena on tyypillisesti lisätä palvelun käyttöä tai niin sanottua sitoutumista: sekä ajan viettämistä palvelun parissa että aktiivista vuorovaikutusta tarjolla olevien sisältöjen kanssa.

Mitä enemmän digitaalisella medialla on informaatiovaltaa, sitä enemmän se puolestaan voi kerätä dataa. Seurauksena on itseään voimistava kehä, joka on nostanut muutamat maailman tehokkaimmin dataa keräävät yritykset maailman arvokkaimpien yritysten joukkoon.

Syy sijoittajien luottamukseen lienee siinä, että datavalta on eräänlaista metapääomaa. Informaatio- ja tietovallan kautta se on muunnettavissa esimerkiksi taloudelliseksi vallaksi – rahaksi – ja poliittiseksi vaikutusvallaksi.

Ilmeinen tapa muuttaa data taloudelliseksi vallaksi ovat mainostulot. Hyödyntämällä kerättyä dataa tiedontuotantoon ja informaation kohdistamiseen sosiaalisen median palvelut ovat kyenneet vakuuttamaan monet mainostajat siitä, että ne saavuttavat toivomansa kohderyhmän tehokkaammin kuin perinteisessä mediassa. Mainostulojen globaalista jättipotista suuri osa on siirtynyt digitaaliseen mainontaan; tästä potista muutamien suurten dataa keräävien yritysten osuus on huomattava.

MAINOSPOTTI KERTYY YKSILLE

Statistan tilastopalvelun mukaan Facebookin osuus globaalisesta digitaalisen mainosmarkkinasta oli 23,7 % vuonna 2021. Tätäkin suurempi osuus (28,6 %) oli Googella, joka myy pääosin hakukonemainontaa.

Sosiaalisen ja digitaalisen median alustojen pyrkimykset hyödyntää informaatiovaltaansa palvelun käytön ja datankeruun maksimoimiseksi ovat kuitenkin johtaneet moniin yhteiskunnallisiin sivuvaikutuksiin. Esimerkiksi sosiaalisen median algoritmien taipumus korostaa ja tuoda esiin mielipiteitä ja reaktioita jakavia sisältöjä ja esitystapoja ovat voineet olla merkittävä tekijä julkisen keskustelun polarisoitumisessa (Nelimarkka ym. 2018).

Digitaalinen media on tarjonnut myös aiempaa monipuolisemmat mahdollisuudet muuttaa taloudellista valtaa informaatiovallan kautta poliittiseksi vaikuttamiseksi ja vallankäytöksi tarkoin kohdennetun mainonnan avulla.

Kaikki nämä seuraukset tuskin ovat olleet tarkoitettuja. Sosiaalisen median palvelut ovat todennäköisesti käyttäneet omaa dataan perustuvaa tieto- ja informaatiovaltaansa osin sokeasti: niillä on itselläänkin ollut vaikeuksia hahmottaa toimintansa vaikutuksia sekä tapoja, joilla niiden tarjoamia rakenteita hyödynnetään informaatiovallan sekä taloudellisen ja poliittisen vallan tavoitteluun.

SUOSITTELUJÄRJESTELMÄT PERINTEISESSÄ MEDIASSA

Myös digitaalisissa sanomalehdissä ja uutiskanavissa on ryhdytty hyödyntämään algoritmisia teknologioita esimerkiksi sisällön suositteluun ja kohdentamiseen käyttäjille (Haapanen 2020; Rydenfelt 2021a).

Suosittelualgoritmien tarkoitus on tyypillisesti palvella käyttäjäkokemuksen parantamista esimerkiksi yleisöä kiinnostavaa sisältöä painottamalla. Näiden algoritmien suunnittelussa on kuitenkin usein pyritty ottamaan huomioon myös yhteiskunnallisia näkökohtia ja tavoitteita, kuten eri ryhmien vastaanottamien informaatioisältöjen erkaantumiseen tai ”kuplaantumiseen” liittyviä riskejä (Rydenfelt ym. 2022; Haapanen 2022).

Algoritmiset järjestelmät ja valta

Datavallan perustana on datajoukkojen hallinta ja hyödyntäminen. Datan keräämisen ja hyödyntämisen käytäntöjä voidaan kuitenkin tarkastella sekä itsessään vallan käyttämisenä että rakenteina, jotka tekevät erilaisia vallankäytön muotoja mahdollisiksi.

Yhteiskunnan, median ja teknologian tutkimuksessa on kiinnitetty runsaasti huomiota algoritmisiin järjestelmiin, jotka muodostavat johtopäätöksiä niihin syötetyn datan pohjalta. Tutkimuksessa päätöksenteon pohjana tai osana toimivia algoritmisiä järjestelmiä on kuvattu osaksi laajempia sosioteknologisia kokonaisuuksia (esim. Bucher 2018). Ajatusta voidaan selventää tarkastelemalla näiden järjestelmien suhdetta erilaisiin vallan perustoihin ja tavoitteisiin.

Vallan näkökulmasta algoritmiset järjestelmät eroavat ratkaisevasti tavanomaisista työkaluista ja laitteista. Vasarat ja leivänpaahtimet on suunniteltu soveltuviksi tiettyihin tarkoituksiin. Niillä ei kuitenkaan ole pyrkimyksiä. Algoritmisilla järjestelmillä puolestaan voidaan ajatella olevan tavoitteita: ne on suunniteltu tuottamaan tiettyjä lopputuloksia. Niin sanottu koneoppivat järjestelmät edelleen kokeilevat ja kehittävät uusia keinoja saavuttaa tavoitteitaan ja jopa muokkaavat omia pyrkimyksiään.

Koska algoritmisilla järjestelmillä on tavoitteita, niillä voi olla myös valtaa, kykyä saada toiset toimimaan niiden tavoitteiden mukaisella tavalla. Kun tällaiset järjestelmät ovat osa päätöksentekoa, niiden vaikutuspiirissä olevat toimijat voivat joutua mukautumaan niiden tavoitteisiin pyrkiessään omiin päämääriinsä.

Algoritmisen järjestelmän vallan perusta on kuitenkin tyypillisesti jossakin muualla kuin sen käsittelemässä datassa. Esimerkiksi viisumeja myöntävälle algoritmiselle järjestelmälle on delegoitu yhteiskunnallista valtaa. Vakuutuksia tai pankkilainoja koskevia päätöksiä tekevän tai suosittelevan järjestelmän valta taas perustuu sen osallisuuteen taloudellisesta vallasta, jota ilman sillä ei olisi kykyä antaa lainaa tai vakuutusta. Myös yksilöt nojaavat tulevaisuudessa päätöksenteossa tai työtehtävien ja arkisten askareiden hoitamisessa entistä enemmän algoritmisiin järjestelmiin ja tekoälysovelluksiin, joista suosituimmista voi tulla merkittäviä vallankäyttäjiä.

Tällä hetkellä digitaalinen teknologia ja data ovat algoritmisen järjestelmän vallan perusta lähinnä niiden mahdollistaman mittakaavan osalta. Siinä missä yksittäinen ihmisvirkailija usein kykenee käyttämään hänelle delegoitua päätöksenteon valtaa melko rajatusti, digitaaliset teknologiat voivat tehdä massiivisen määrän ratkaisuja silmänräpäyksessä.

Mittakaavan myötä kasvavat myös riskit. Tutkimuksessa paljon huomiota ovat saaneet tavat, joilla esimerkiksi olosuhteiden muutosten, suunnittelun vikojen tai ennakoimattoman koneoppimisen myötä algoritmisten järjestelmien on mahdollista palvella tavoitteita, joihin niitä ei ole tarkoitettu (esim. Sures & Guttag 2019). Algoritmien kääntäminen palvelemaan uusia tai muuttuneita tavoitteita ei sekään ole aina ongelmatonta.

Paitsi vallan käyttäjinä, algoritmiset järjestelmät toimivat myös vallan rakenteina, jotka mahdollistavat ja sulkevat pois vallankäytön tapoja ja muotoja. Digitaalisen median algoritmiset järjestelmät tarjoavat puitteet vallan kertymiselle niille, joilla on kyky hyödyntää niiden tarjoamia mahdollisuuksia. Tyypillisesti tämä hyödyntäminen edistää myös näiden järjestelmien tarkoituksia, esimerkiksi palveluun sitoutumista.

Digitaalisen teknologian ja algoritmien tarkastelu tarjoaakin näyteikkunan sosioteknologisiin järjestelmiin ylipäätään.

Esimerkiksi koulutus- tai terveydenhoitojärjestelmät on myös suunniteltu tiettyjä tavoitteita silmällä pitäen. Ne sisältävät usein oppimisen ja itsearvioinnin menetelmiä, kuten esimerkiksi suunnitelmia, mittareita ja kehitysprosesseja. Yhteiskunnallisen asemansa vuoksi näillä järjestelmillä on valtaa: yksilöiden ja ryhmien on usein mukauduttava niiden pyrkimykseen omien tavoitteidensa saavuttamiseksi. Järjestelmät toimivat rakenteina, jotka mahdollistavat ja sulkevat pois vallankäytön muotoja esimerkiksi hoitoon pääsyä koskevin kriteerein. Kuten algoritmiset järjestelmät, ne voivat päätyä irtoamaan alkuperäisistä tavoitteistaan, eikä niiden päivittäminen uusien tavoitteiden mukaiseksi ole aina yksinkertaista.

4. Valta ja data markkinoilla

Vallan näkökulmasta markkinoiden vapaus tarkoittaa, että niillä käytetään ainoastaan taloudellista valtaa. Vapaita markkinoita voidaan puolustaa sekä yksilöiden vapaalla valinnalla että niiden koko yhteiskunnalle tuottamalla hyödyllä. Molemmat puolustukset kohtaavat ongelmia varsinkin dataan liittyvien kysymysten kohdalla.

Vapaat markkinat ja valta

Länsimaisten yhteiskuntien käsitystä vallankäytön oikeutuksesta ja sen rajoituksista jäsentää kaksi perusajatusta, jotka molemmat kulkevat liberalismiin nimellä. Ensinnäkin julkinen, poliittinen ja yhteiskunnallinen valta on peräisin yksilöiltä, joiden oikeuksien ja vapauksien turvaaminen on yhteiskunnan päätehtäviä. Toiseksi tulojen ja resurssien jako tapahtuu lähtökohtaisesti vapailla markkinoilla, joihin puuttumista julkisella vallankäytöllä perustellaan lähinnä markkinoiden vapauden sekä edellä mainittujen yksilöiden oikeuksien turvaamisella.

Mitä markkinoiden vapaus tarkoittaa vallan näkökulmasta? Edellä illallisesimerkissä havaitsimme, että kokki voi tarjota palveluksiaan vapaasta tahdostaan korvausta vastaan. Näin ei välttämättä ole. Kokki on voitu saada hyväksymään halpa tarjous suorittamastaan palvelusta uhkailemalla. Kenties hänellä ei ole tosiasiansa mahdollisuutta valita toisin, koska hänen palvelujaan välittää monopoliasemassa toimiva yritys, joka kykenee yksipuolisesti määrittämään työskentelyn ehdot ja hinnoittelun.

Edellä tehtyjen vallan eri muotoja koskevien erottelujen näkökulmasta markkinaliberalismin pääajatus on, että markkinoilla käytetään ainoastaan taloudellista valtaa. Muut vallan muodot pyritään sulkemaan pois. Esimerkiksi väkivallan uhkan tai toisen osapuolen yksipuolisen sanelun mahdollisuus ovat tekijöitä, jotka rajoittaisivat yksilön vapautta tehdä valintansa pelkästään taloudellisista lähtökohdista.

Markkinoiden vapaus tarkoittaa joissakin tapauksissa myös rajoituksia tieto- ja informaatiovallan käyttämiselle. Informaatiovaltaa ei voi käyttää esimerkiksi johtamalla toista osapuolta harhaan; sama periaate ulottuu ainakin osin myös mainontaan, viestintään ja lobbaukseen, joita rajoittavat lainsäädäntö ja eettiset ohjeet. Vaikka tietovallan hyödyntäminen markkinoilla on lähtökohtaisesti sallittua, sitäkin on rajattu tietyissä tilanteissa, joissa pääsy tietoon on asymmetristä, mahdollista ainoastaan yksille: esimerkiksi sisäpiirintiedon väärinkäyttö on kielletty ja tehty rangaistavaksi.

Vapaille markkinoille osallistuvilla ei ajatella olevan yhteisiä tavoitteita tai yhteistä hanketta. Sen sijaan markkinoilla jokainen voi hyödyntää taloudellista valtaansa omiin tavoitteisiinsa pääsemiseksi ja päinvastoin tarjota kykyjään oman taloudellisen valtansa kasvattamiseen. Raha on markkinoilla käytetyn vallan väline ja varasto: se on kykyä hankkia tuotteita ja palveluita, joita voi hyödyntää valitsemiinsa tarkoituksiin.

Markkinoiden puolustus ja sen ongelmat

Markkinat ovat yksi monista mahdollisista tavoista jakaa resursseja sekä välittää informaatiota. Niiden tarpeellisuutta ja paremmuutta verrattuna vaihtoehtoihin resurssien jakamisen tapoihin on puolustettu kahdella keskeisellä tavalla.

Ensimmäinen puolustus kytkeytyy edellä esitettyyn näkemykseen vapaasta valinnasta vallankäytön oikeutuksen perustana. Jos vapautta rajoittavien vallankäytön muotojen vaikutus on suljettu pois, markkinoiden toiminta koostuu yksilöiden vapaista valinnoista. Kun toiset eivät tee alipalkattua työtä monopolien ikeessä tai työskentele orjina väkivallan uhan alla vaan tarjoavat työnsä hedelmiä vapaasti, olemme oikeutettuja käyttämään niiden hankintaan rahavaltaamme.

Tämän puolustuksen kestävyys riippuu paljolti siitä, mikä tarkalleen ottaen lasketaan vapaaksi valinnaksi. Vaikka jokainen markkinoilla tekemämme valinta olisi vapaa esimerkiksi väkivallan uhkasta tai pakosta, meillä ei ole elantomme turvaamiseksi tosiasiallista vaihtoehtoa markkinoilla toimimiselle työmme tai meille kertyneen pääoman avulla.

Näin on lähtökohtaisesti myös suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa työttömyysturva, toimeentulotuki ja vastaavat tukimuodot eivät ole vaihtoehto oman työn tarjoamiselle markkinoilla. Ne on tarkoitettu pikemminkin väliaikaiseksi tueksi niille, jotka tietyssä hetkessä eivät kykene hankkimaan elantoaan markkinaehtoisesti.

Ensimmäinen puolustus kohtaa toisenkin haasteen. Vallankäytön vapaasta hyväksynnästä syntyvä oikeutus eroteltiin edellä toisesta eettisestä kysymyksestä, joka koskee sitä, onko vallankäyttö oikein. Tätä kysymystä voidaan arvioida tarkastelemalla vallankäytön tavoitteita sekä niiden hyväksyttävyyttä.

Kenties rahavallan käyttö on oikeutettua esimerkiksi, kun kauppias myy jonkin tuotteen omasta vapaasta tahdostaan. Mutta entä jos ostajan tarkoitus on ansaita myymällä käsiase eteenpäin väkivaltaiselle rikollisjoukolle? Vapailla markkinoilla rahavaltaa on helppo käyttää tavoitteisiin, jotka eivät ole hyväksyttäviä.

Markkinoille tuottamamme panokset ovat kuitenkin usein niin etäällä niiden hyödyntämisen tavoista, ettei meillä ole mahdollisuuksia arvioida tai hyväksyä tavoitteita, joita ne lopulta toisten käsissä palvelevat. Maailmanlaajuisilla markkinoilla yksilön vapaa valinta ei myöskään ulotu kattamaan sen monia systeemisiä vaikutuksia.

KANTIN KATEGORISEN IMPERATIIVIN IHMISYYSMUOTOILU

Kysymystä markkinoiden etiikasta voimme tarkastella tiukan eettisen ohjenuoran, Kantin kategorisen imperatiivin niin kutsutun ihmisyyismuotoilun valossa:

Toimi niin, että kohtelet ihmisyyttä, niin itsessäsi kuin jokaisessa toisessa, aina myös päämääränä, ei koskaan pelkästään välineenä. (Handle so, daß du die Menschheit, sowohl in deiner Person, als in der Person eines jeden andern, jederzeit zugleich als Zweck, niemals bloß als Mittel brauchest.) (Kant 1785, 429)

Kategorinen imperatiivi edellyttää, että kohtelemme toisen ihmisyyttä myös päämääränä. Kantin on tulkittu ajattelevan, että tämä ehto toteutuu, kun toimimme ainoastaan niin, että toiminnassamme välineen rooliin joutuva ihminen antaa suostumuksensa toimintaamme (ks. Kleingeld 2020).

Voimme kenties myös ajatella, että kohtelemme toisia myös päämääränä, kun toiminnassamme arvostamme toisen työtä ja heidän pyrkimystään omiin tavoitteisiinsa maksamalla tuotteista ja palveluista reilun hinnan. Käsillä oleva kysymys kuitenkin koskee suostumuksen laajuutta: edellyttääkö suostumus myöntymistä paitsi tavaroiden ja palveluiden vaihdantaan, myös hyväksyntää niille tavoitteille, joita toimintamme palvelee.

Toinen markkinoiden keskeinen puolustus liittyy niille asetettuihin tavoitteisiin. Markkinat itsessään eivät tavoittele mitään, eivätkä niillä toimivat useinkaan jaa mitään tiettyä tavoitetta. Markkinat kuitenkin tarjoavat tehokkaan tavan siirtää informaatiota ja kohdistaa resursseja. Niiden näkömätön käsi on yhteiskunnissamme valjastettu palvelemaan ulkoista päämäärää: markkinoiden odotetaan tuottavan enenevissä määrin hyvää kaikille.

Markkinoita näin puolustava voi myöntää, että markkinat jakavat rahavallan melko epätasaisesti. Vaikka yksittäisen ihmisen osuus markkinoiden ja työn synnyttämästä hyvästä olisi suhteellisesti pieni, absoluuttisesti tarkasteltuna jokaisen saama hyvä kuitenkin kasvaa kakun kasvaessa – siis talouskasvun jatkuessa.

Tämän puolustuksen ongelma on sitkeä epäily kasvun kestävydestä. 1800-luvun suuret kapitalismin kriitikot Karl Marx ja Friedrich Engels esittivät, että luonnon resurssien huvetessa markkinatalous ja yksityisomistus johtavat ennen pitkää työväestön olojen jatkuvaan kurjistumiseen ja lopulta vallankumoukseen (Häyry 2022, 37–38; ks. Marx & Engels 1888).

Epäilyksen pohjalla oleva ajatuskulku on muotoiltavissa vallan käsitteen avulla. Voimme ulottaa rahavaltamme toisiin ihmisiin sekä luonnon resursseihin. Kun resursseista tulee pulaa, voimme kasvattaa valtaamme ainoastaan suhteessa toisiin ihmisiin. Jos kakku tuolloinkin kasvaa, yksien hyvä syntyy toisten kustannuksella.

Vaikka Marx ja Engels uskoivat teknologian nopeaan kehitykseen, heidän ennustustaan voi pitää jossain suhteissa ennaikaisena. Tiedon lisääntyminen ja teknologian harppaukset ovat mahdollistaneet luonnonvarojen hyödyntämisen tavalla, jota 1800-luvulla oli vaikea kuvitella. Työ on tämän kehityksen myötä muuttanut muotoaan. Etenkin asiantuntija-tehtävissä toimivien työntekijöiden hyvinvointi on työnantajankin huolen kohteena. Digitaalinen teknologia on tuottanut myös valtavan määrän aineettomia hyödykkeitä; niistä monien hyödyntäminen kuluttaa luonnonvaroja vähemmän kuin analogisessa ajassa samoihin tarkoituksiin käytetyt tuotteet ja palvelut.

Ennustus voi silti käydä toteen. Tavalla tai toisella kasvavat markkinat joskus kohtaavat tarjolla olevien resurssien rajat. Tällöin vapaat markkinat eivät enää sellaisenaan kykene palvelemaan yhteiskuntamme niille asettamaa tavoitetta, hyvän lisäämistä jokaiselle.

Datavalta ja markkinat

Edellä kuvatut näkemykset vapaista markkinoista ja niiden oikeutuksesta perustavat myös dataa, sen keräämistä ja hyödyntämistä koskevaa ajattelua ja sääntelyä liberaaleissa yhteiskunnissa.

Ensimmäisten vuosikymmentensä ajan digitaalinen media oli villi länsi, jonka uudisraivaajat saivat pitää valtauksensa lähes vailla rajoituksia. Taustalla voi nähdä vaikutteita yhtäältä Internetin alkuajan vapauden eetoksesta sekä toisaalta monien dataraivaajien kotimaalle Yhdysvalloille ominaisesta ajattelutavasta, jossa yksilön markkinoilla tekemiin ratkaisuihin valtio ei ole tervetullut puuttumaan.

Kuten vapaita markkinoita, myös datankeruun rajoittamattomuutta oli mahdollista puolustaa siitä koituvalla yhteisellä hyödyllä. Sosiaalisen median alustat tarjoavat palveluitaan näennäisen ilmaiseksi. Eri kanavissa kerätyn datan pohjalta palveluita ja tuotteita voidaan jatkuvasti parantaa. Syntyvä liiketaloudellinen tulos taas hyödyttää sekä yksilöitä että yhteiskuntia.

Vaikka data onkin resurssina periaatteessa ehtymätön, sen hyödyntäminen on kuitenkin liukumassa harvojen käsiin. Viimeisen vuosikymmenen aikana datajättien valtaa on ryhdytty suitsimaan regulaation keinoin esimerkiksi Euroopan unionin yleisen tietosuoja-asetuksen (*general data protection regulation, GDPR*) muodossa. Muutos näkyy sääntelyn kielenkäytössä, jota suomenkielinen käännös ei tavoita: tietosuojasta on siirrytty datan suojaamiseen.

Eurooppalaisen sääntelyn keskeinen lähtökohta on ajatus informoidusta suostumuksesta, jonka yksilö voi vapaasti antaa tai jättää antamatta datansa keräämiseen, käsittelyyn ja hyödyntämiseen (Utz ym. 2019).

Samaa ajatusta heijastelee myös datan ympärille kehittynyt aktivismi, kuten Suomessa paljon keskustelua herättänyt MyData-liike, jonka tavoite on parantaa yksilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista tarjoamalla lisää valinnan mahdollisuuksia datan keruun ja hyödyntämisen kohdalla. Taustalla on myös ajatus yksilön lisäystä markkinatoimijuudesta – pääsystä osalliseksi siihen hyötyyn ja hyvään, jota kerätyn datan avulla voidaan tuottaa (Lehtiniemi & Haapoja 2020).

Vaikka data onkin resurssina periaatteessa ehtymätön, sen hyödyntäminen on kuitenkin liukumassa harvojen käsiin.

*Vapaan valinnan
toteutuminen muuttuu
kyseenalaiseksi,
jos todellisia
vaihtoehtoja ei ole.*

Informoitua suostumusta sekä ajatusta markkinaosallisuudesta datan keruussa ja hyödyntämisessä vaivaavat kuitenkin vapaiden markkinoiden oikeutukseen edellä kytketyt ongelmat. Vapaan valinnan toteutuminen muuttuu kyseenalaiseksi, jos todellisia vaihtoehtoja ei ole. Edelleen yksilön tuottama panos voidaan valjastaa tarkoituksiin, joita hän ei hyväksyisi.

Datan luovuttamiselle ei usein ole vaihtoehtoa. Täysivaltainen yhteiskunnan jäsen joutuu käyttämään sosiaalisen median palveluita saadakseen informaatiota, pystyäkseen vaikuttamaan päätöksentekoon ja osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä hankkiakseen erilaisia tuotteita ja palveluita.

Toiseksi yksilöllä on tuskin mahdollista tehdä todellista valintaa sen suhteen, millaisia tavoitteita hänen toiminnastaan kerätty data lopulta valjastetaan palvelemaan (ks. Lehtiniemi & Korttesniemi 2017). GDPR on tuottanut verkkosivuille ja digitaalisen median palveluihin evästevalikkoja, joiden tarjoamia vaihtoehtoja on asiantuntijankin hankala hahmottaa.

Ongelma ei kuitenkaan rajoitu käytännön toteutukseen. Datan erilaiset käyttötavat ovat meistä etäällä paitsi maantieteellisesti myös ajallisesti: data on hyödynnettävissä niin pitkään kuin sitä säilytetään, emmekä tuskin osaa vielä kuvitella kaikkia sen tulevia käyttötapoja ja niiden tarkoituksiperiä.

Data ja yksityisyys

Vapaan valinnan lisäksi dataa koskevassa sääntelyssä ja julkisessa keskustelussa on keskeisenä dataan liittyvänä yksilön oikeutena nostettu esiin yksityisyys. Yksilön toiminnasta kootun datan on ajateltu kuuluvan hänelle itselleen tavalla, joka on sukua omistusoikeudelle; yksilö voi antaa luvan hyödyntää ”dataansa” samaan tapaan kuin esimerkiksi omistamiaan esineitä ja työkaluja. Ajatus saa tukea yksityisyyttä koskevasta filosofisesta keskustelusta, jossa on esitetty, ettei informaation yksityisyys ole erillinen oikeus vaan se palautuu omistusoikeuteen (esim. Thomson 1975).

Yksityisyyttä koskevat kysymykset ovat muotoutuneet pitkälti mediateknologian kehityksen myötä. Lehdistön syntyessä 1800-luvun lopulla kysymykseksi nousi, mitä ja kuinka paljon ihmisten asioista voidaan kertoa julkisuudessa. Nyt kysymys on kuitenkin toinen: millä tavoin ja perusteiden yksilöstä kerättyä dataa voidaan tarkastella ja hyödyntää?

Kun dataan liittyviä eettisiä, poliittisia ja juridisia kysymyksiä jäsenne-tään perinteisesti tietoon ja informaatioon liitetyn yksityisyyden käsitteen kautta, muutokset näiden kysymysten luonteessa ja merkityksessä voivat jäädä pimentoon.

Yksityisyys voidaan ensinnäkin mieltää vastakohtana informaation julkisuudelle. Harvan mielestä olisi oikein, jos esimerkiksi Facebook kertoisi jollekin yleisölle sen, kenen profiileja olemme tarkastelleet ja mitä linkkejä yleensä klikkaamme. Kun luovutamme tämän saman informaation sisältävän datan Facebookin käyttöön, emme kuitenkaan välttämättä edes hahmota kysymystä yksityisyyteen liittyvänä.

Toiseksi yksilön toiminnasta koottu data harvoin sellaisenaan muodostaa mielekästä informaatiota. Esimerkiksi tietyllä selaimella tapahtuneesta verkkosivun käytöstä koottu data on vaikea mieltää ”yksityisenä”: se ei sellaisenaan kerro yksilöstä paljon mitään. Vasta yhdistettynä muuhun dataan voidaan luoda paljon paljastavaa informaatiota. Kenties tämänkin vuoksi suhtaudumme datan keräämiseen usein lähinnä välinpitämättömästi.

Kolmanneksi yksityisyyden on mielletty koskevan yksilöä melko rajatusti koskevaa informaatiota, kuten terveydentilaa koskevaa tietoa. Data kuitenkin on luonteeltaan sosiaalista. Esimerkiksi sosiaalisen median käyttäjien kiinnostuksenkohteista kerätyn datan avulla voidaan tehdä päätelmiä siitä, mistä toiset jollakin tapaa samankaltaiset yksilöt – samassa paikkakunnalla asuvat, samanikäiset, samasta koulutustaustasta tulevat ja niin edelleen – ovat kiinnostuneita. Yksilöltä koottu data ei koske ainoastaan yksilöä itseään, vaan sitä voidaan hyödyntää ja hyödynnetään toisia koskevassa päätöksenteossa.

Ajatus yksityisyydestä dataan liittyvänä keskeisenä oikeutena saattaa näin selittää vähäistä mielenkiintoa tarkastella datan keräämisen ja hyödyntämisen käytäntöjä kriittisesti ja aktiivisesti. Datan keräämisen tarkastelu yksilön valintana antaa ”omaa” dataansa palveluiden käyttöön ei ota huomioon datan sosiaalista ulottuvuutta. Vaikka minulla ei olisi mitään salattavaa, minusta kerätty data kertoo myös toisista. Yksityisyyttä koskevat ratkaisut eivät ole pelkästään yksityisasiota.

Yksilön valintaan ja yksityisyyteen keskittyvät lähestymistavat tarjoavat näin varsin rajatun näkökulman datan ja sen hyödyntämisen eettisiin ja poliittisiin kysymyksiin ja haasteisiin. Ennen kaikkea ne eivät tavoita datavallan ja siihen liittyvän tieto- ja informaatiovallan merkitystä yhteiskunnalliselle muutokselle. Näitä muutoksia pyritään seuraavassa hahmottamaan tarkastelemalla datan ja digitaalisen median suhdetta julkiseen valtaan ja sen oikeutukseen.

5. Data ja julkinen valta

Datavallan nousu ja informaatiovallan uusjako haastavat yhteiskunnallisen keskustelun ja päätöksenteon demokraattiset ihanteet. Yhteiskuntasopimuksen idean mukaan julkisen vallan oikeutus on viime kädessä peräisin yksilöiltä. Voisiko tulevaisuuden yhteiskunnan perustana toimia datayhteiskuntasopimus?

Julkinen vallan oikeutus

Vapaiden markkinoiden rinnalla toinen liberaalin yhteiskunnan peruspilarista on, että julkisen vallan oikeutus on viime kädessä peräisin yksilöiltä. Ajatuksen keskeinen lähde on yhteiskuntasopimuksen idea. Sen ensimmäisiä muotoilijoita oli Thomas Hobbes, jonka mukaan yhteiskunta syntyy yksilöiden luovuttaessa oikeuden hallita itseään suvereenille – hallitsijalle, joka voi olla yksilö tai ryhmä (Hobbes 1651, 157–179).

Ajatus oli mullistava. Yhteiskunnallinen valta ei ole peräisin Jumalalta tai traditiosta vaan perimmiltään ihmisiltä.

Yhteiskuntasopimusta voidaan tarkastella tapana jakaa ja määrittää valtaa. Sopimuksen myötä yksilöt luopuvat osasta valtaansa. Samalla yksilöt saavat tilalle vallan muotoja, joita yhteiskunta takaa ja joita kutsumme yleensä oikeuksiksi tai vapauksiksi. Yhteiskuntasopimuksen tilassa emme esimerkiksi voi enää väkipakolla taivuttaa toisia tahtoomme. Toisaalta rangaistuksen uhalla yhteiskunta pyrkii takaamaan, ettemme voi myöskään joutua väkivaltaan perustuvan vallankäytön kohteeksi.

Monet länsimaisten yhteiskuntien perustavimmat kysymykset koskevat näiden oikeuksien luonnetta ja laajuutta. Missä määrin yksilöiden ja ryhmien valtaa voidaan rajoittaa toisten oikeuksien takaamiseksi? Tulisiko yhteiskunnan esimerkiksi puuttua ammattijärjestön kykyyn painostaa työntantajia palkankorotuksiin lakkoilemalla, jos toisten oikeus terveyteen ja elämään ovat uhattuna? Yksilöiden ja ryhmien oikeudet asettuvat usein vastakkain, eikä selkeitä vastauksia niiden rajoihin useinkaan ole.

Yhteiskuntasopimus ei ole konkreettinen sopimus – emme allekirjoita suostumuslomaketta tullessamme osaksi yhteiskuntaa. Sopimus on pikeminkin ajatuskoe, jonka voimme kukin esittää itsellemme: valitsisimmeko mieluummin yhteiskunnallisen vallan ja sen tarjoaman suojan vai vaihtoehdon, jota Hobbes kutsui luonnontilaksi.

Hobbes ajatteli, että jokainen ihminen sitoutuisi yhteiskuntasopimukseen omien intressiensä pohjalta välttääkseen kärsimystä ja väkivaltaista kuolemaa. Sotaisaa luonnontilaa Hobbes luonnehti suomalaista joululaulua muistuttavin sanoin: siinä ihmisen elämä on ”yksinäinen, kurja, häijy, raaka ja lyhyt” (Hobbes 1651, 124).

ENEMMISTÖN DIKTATUURI

Hobbeslaisen suvereenin rajoittamaton kyky muovata perustavia oikeuksia ja vapauksia aiheuttaa myös omat ongelmansa. Jo 1850-luvulla John Stuart Mill (1859) huomautti, että demokraattisesti valitut päättäjät voisivat puuttua perustavina pidettyihin oikeuksiin ja vapauksiin tehden jopa päinvastaisia ratkaisuja vaalikaudelta toiseen.

Läntisten demokratioiden ratkaisu tähän enemmistön diktatuurin ongelmaan on ollut perustuslaillinen demokratia, jossa perustavien oikeuksien muuttamisen tielle on rakennettu esteitä ja hidasteita.

Omana liberalistisena näkemyksenään Mill tosin esitti, ettei yhteiskunnallisen vallan tule ulottua yksilöön hänen tahtonsa vastaisesti yksilön omien etujen nimissä. Yhteiskunnallisen vallan käyttäminen soveltuu ainoastaan tilanteisiin, joissa sillä rajoitetaan toisille syntyvää vahinkoa ja haittaa.

Yhteiskuntasopimuksen idea on laajentunut tämän valinnan ulkopuolelle kolmella keskeisellä tavalla.

Ensinnäkin valistusaikana ajatus yhteiskuntasopimuksesta on ulotettu koskemaan yhteiskunnallisen vallan oikeutusta. Liberalismin isäksi usein nimitetty John Locke esitti, että yhteiskunnallinen valta saa oikeutuksensa sen kohteiden suostumuksesta (Locke 1690, 2.22–23).

Toiseksi ajatus yhteiskunnallisen vallan oikeutuksesta on ulotettu koskemaan paitsi koko yhteiskuntajärjestystä, myös spesifiä politiikkaa ja lainsäädäntöä. Esimerkiksi Jean-Jacques Rousseau argumentoi, että lainsäädännön tulee ilmentää sen kohteena olevien ihmisten yleistähtoa (*volonté générale*) (Rousseau 1762, II:6). Immanuel Kant esitti, että lainsäädäntövallan käyttäjän tulee antaa lakeja, jotka olisivat voineet syntyä kaikkien kansalaisten yhteisestä tahdosta (Kant 1793, 297).

Kolmanneksi yleisen hyväksyttävyyden on ajateltu tuottavan paitsi vallankäytön oikeutuksen myös päätöksenteon sisällöllisen etevämmyyden verrattuna sen vaihtoehtoihin. Demokraattisen päätöksenteon on argumentoitu johtavan parempiin lopputuloksiin kuin kaikkein valistuneimmaankaan yksinvaltiaan tai eliitin ratkaisujen (ks. List & Goodin 2001).

Yhden näkemyksen mukaan demokraattiset päätökset johtavat parempiin tuloksiin päätöksenteosta riippumattomien mittareiden valossa. Esimerkiksi laajojen joukkojen osallistuminen päätöksentekoon voi tuottaa niihin informaatiota, jota poliittisella eliitillä tai asiantuntijoilla ei ole, ja näin parantaa päätöksenteon lopputuloksia. Ajatusta on usein perusteltu Nicolas de Condorcet'n 1700-luvun lopulla kehittämällä tuomariteoreemalla: joukon todennäköisyys päätyä oikeaan lopputulokseen kasvaa lähes-tyen yhtä, jos jokaisen siihen lisätyn yksittäisen henkilön todennäköisyys päätyä oikeaan lopputulokseen on yli 1/2.

Toiset puolestaan ovat samastaneet eettis-poliittisten näkemysten paikkansapitävyyden niiden asemaan demokraattisten prosessien lopputuloksena. Esimerkiksi Jürgen Habermasin vaikutusvaltaisen diskurssi-teorian mukaan validit eettiset ja poliittiset normit ovat sellaisia, joista niiden vaikutuspiirissä olevat saavuttaisivat yksimielisyyden vapaassa, informoidussa ja rationaalisessa keskustelussa (Habermas 2006).

Liberaalia demokratiaa koskevassa ajattelussa yhteiskunnallisen vallankäytön oikeutus tai legitimizeetti on näin samastettu sen kohteena olevien yksilöiden hyväksyntään. Oikeutuksen vaatimus on ulotettu koskemaan julkista päätöksentekoa myös yksittäisten kysymysten ja ratkaisujen kohdalla. Samalla yhteiskunnallisen päätöksenteon oikeutukselle on esitetty alati vaativampia edellytyksiä.

On hyvä kysymys, missä määrin yhteiskuntiemme todellinen julkinen keskustelu on koskaan voinut noudattaa näitä ihanteita. Globaalin digitaalisen mediaympäristön nousu haastaa ne uudella voimalla.

Digitaalinen media ja demokratia

Kansallisen joukkoviestinnän – lehdistön, radion ja television – informaatiovallan aikana suuri osa yhteiskunnallista keskustelua käytiin rajatussa määrässä kanavia median, politiikan ja tutkimuksen eliittien vetämänä. Digitaalinen media mahdollistaa entistä laajempien joukkojen osallistumisen keskusteluun. Jaettuja kanavia ja informaation lähteitä ei samassa määrin ole. Keskustelut erkanevat toisistaan, ja niillä on taipumus muuttua erilaiset ”toiset” poissulkeviksi.

Informaatio- ja tietovallan erkaneminen tuottaa myös entistä suurempia mahdollisuuksia nojata epäluotettaviin informaation lähteisiin. Monikanavaisuus voi mahdollistaa myös aiempaa tehokkaampia tapoja muuntaa taloudellista valtaa informaatiovallan kautta poliittiseksi vallaksi kohdennettujen informaatiokampanjoiden avulla.

Kuka voi päättää, mikä keskustelu on informoitua ja rationaalista ja mikä ei?

Inklusiivinen, informoitu julkinen keskustelu ja sen myötä saavutettava konsensus päätöksenteon oikeutuksen pohjana on aina ollut kaukainen ihanne. Informaatiovallan uusjako tekee entistäkin hankalammaksi kuvitella, että ihanteellinen yhteiskunnallinen keskustelu on saavutettavissa.

Julkisessa keskustelussa ja päätöksenteossa vastuuta informoidun keskustelun muotoutumisesta on pyritty sysäämään suurten mediatoimijoiden, erityisesti sosiaalisen median alustojen käsiin (ks. Ojala ym. 2018; Gorwa 2019). Niiden toteuttamien tyyppillisesti teknisten ja algoritmivetoisten uudistusten mahdollisuudet ratkaista ongelmia jäävät kuitenkin hämäräksi: ei ole selvyyttä siitä, kenen näkemyksiä ”hyvästä” julkisesta keskustelusta ”ratkaisujen” tulisi heijastella.

Digitaalisen median tuottama haaste nimittäin ulottuu teknisen toteutuksen ongelmia syvemmälle, itse julkisen keskustelun ihanteisiin. Globaalissa, moniäänisessä mediaympäristössä yritykset määrittää yhteiskunnallisen keskustelun normeja näyttäytyvät helposti pyrkimyksinä käyttää valtaa rajoittamalla tapoja, joilla toiset saavat puhua. Kuka voi päättää, mikä keskustelu on informoitua ja rationaalista ja mikä ei?

Vaihtoehtoisen näkökulman yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja sen oikeutukseen tarjoaa pragmatismien filosofinen perinne, joka ei nojaa ennalta määriteltyihin rationaalisuuden normeihin tai yksimielisyyttä tavoittelevaan julkiseen keskusteluun.

Jo puoli vuosisataa ennen Habermasia aikansa keskeisin amerikkalaisfilosofi John Dewey (1927) esitti, että uusi viestintäteknologia mahdollistaisi laajojen joukkojen tuomisen yhteen tunnistamaan yhteisiä ongelmia ja hakemaan niihin ratkaisuja. Keskustelu oli kuitenkin vain yksi osa Deweyn visiota demokraattisesta yhteiskunnasta. Keskustelun kautta saavutettuja ratkaisuehdotuksia tulisi kohdella hypoteeseina, joita edelleen koetellaan ihmisten sosiaalisissa käytännöissä. Näin syntyvistä kokemuksista kerätään informaatiota, joka osoittaa uusia ongelmakohtia ja mahdollistaa seuraavien ratkaisujen kehittämisen.

Demokraattinen päätöksenteko ei pääty yksimielisyyteen. Pikemminkin se rinnastuu tieteelliseen tutkimukseen, joka on alati valmis korjaamaan tuloksiaan ja menetelmiään. Arviointi ei ulotu vain siihen, ovatko erilaiset politiikkatoimet saavuttaneet tavoitteensa. Demokraattinen koettelu koskee

myös tavoitteita itseään: nekin ovat uudistettavissa ja korjattavissa kertyneiden kokemusten valossa (Rydenfelt 2019; 2021; 2022). Demokratia näin käsitettynä on yhteiskunnan ja sen jäsenten valtaa korjata ja uudistaa itseään ja tavoitteitaan.

Deweyn ehdotus syntyi ajassa, jossa julkinen keskustelu saattoi toteutua fyysisten kokoontumisten ohella lähinnä sanomalehdistön ja radion välityksellä. Nykyiset digitaaliset teknologiat sekä mediassa että sen ulkopuolella mahdollistaisivat laajamittaisen datan keruun ja hyödyntämisen. Niiden avulla sosiaalisista käytännöistämme voitaisiin luoda valtaisa määrä informaatiota, joka auttaisi ongelmien tunnistamista sekä ratkaisujen kehittämistä ja arviointia.

Datan keruu kansalaisilta tuottaisi kansalaisille uuden tavan käyttää informaatiovaltaa päätöksenteossa. Myös julkista keskustelua voitaisiin kehittää datan avulla esimerkiksi välittämällä tietoa keskustelun tueksi ja tuomalla samojen ongelmien parissa kamppailevia yksilöitä ja ryhmiä yhteen toistensa sekä asiantuntijoiden kanssa.

Voisiko datan keruu ja hyödyntäminen tällä tavalla olla oikein?

Datayhteiskuntasopimus

Liberaalin yhteiskunnan oikeutus juontuu yhteiskuntasopimuksen ideasta: yksilöt luopuvat osasta valtaansa yhteiskunnan hyväksi saaden vastapainoksi sen tarjoaman suojelun varsinkin perustaville oikeuksilleen.

Edellä esitetyllä tavalla datan luovuttamista voidaan tarkastella vallan siirtämisenä. Etenkin kun luovutamme datamme toiselle, tuo toinen voi hyödyntää sitä tietovaltansa kasvattamiseen ja tietovallan avulla muihin tarkoituksiin.

Yhteiskunnat ja valtiot ovat havahtuneet maailman muutokseen ja ryhtyneet datan kerääjiksi rekistereihin, tietopankkeihin sekä kansallisten tekoälyjen prosesseihin. Tietoista, julkiseen pohdintaan perustuvaa ja kansalaisten laajemmin hyväksymää ratkaisua datan keruusta yhteiskunnan tarkoituksiin ei kuitenkaan ole tehty.

Voisiko tulevaisuuden yhteiskunnan perustana toimia datayhteiskuntasopimus, jonka nojalla yksilöt – kansalaiset – luovuttaisivat dataansa yhteiskunnan käyttöön saaden vastineeksi julkisen vallan, joka aiempaa paremmin tunnistaisi todellisia ongelmia ja ratkoisi niitä kansalaisilta itseltään peräisin olevan informaation valossa?

Ajatus kohtaa edellä tarkastellut yksilön valintaan perustuvan oikeutuksen haasteet.

Ensinnäkin miten yksilön olisi mahdollista tehdä tosiasiallisesti informoitu valinta datansa luovuttamisesta yhteiskunnan käyttöön? Informoitu valinta edellyttäisi huomattavaa läpinäkyvyyttä, joka koskee paitsi datan

keruun tapoja myös sen käyttötarkoituksia: kansalaisen tulisi aidosti voida saada tietää, millä tavoin ja minkä informaation ja tiedon tuottamiseen hänestä kerättyä dataa hyödynnetään. Läpinäkyvyyden toteuttaminen datan keräämisessä ja hyödyntämisessä on haasteellinen tehtävä (ks. Rydenfelt ym. 2021).

Toiseksi mikään ei myöskään takaa, etteikö dataa ja siitä jalostettua informaatiota ja tietoa käytettäisi – sekä tahallisesti että tahattomasti – tarkoituksiin, jotka eivät ole kansalaisten hyväksyttävissä. Tämän estäminen edellyttäisi voimakasta julkista valvontaa ja tarkkaa tilivelvollisuutta datan, informaation ja tiedon hyödyntämisen prosesseista. Datayhteiskuntasopimuksen ulkopuolelle olisi myös jätettävä dataa sekä informaatiota ja tietoa, jota sen toisista osapuolista ei ole lupa päätellä.

Kolmanneksi ei ole odotettavissa, että datayhteiskuntasopimus syntyisi jokaisen yksilön yhtäläisellä suostumuksella, jonkinlaisella jokaisen allekirjoittamalla sähköisellä lomakkeella. Voidaan kysyä, missä määrin yksilölle jäisi vaihtoehtoa jättäytyä halutessaan sopimuksen ulkopuolelle. Ongelmaa vaikeuttaa se, ettei data ole yksityisasiasia vaan luonteeltaan sosiaalista: siitä jalostettava informaatio ja tieto ulottuu helposti toisiin yksilöihin.

Toisaalta voimme esittää ajatuskokeen Hobbesin tapaan vertaamalla datayhteiskuntasopimusta vallitsevaan nykytilaan. Yksilön valintaan perustuvilla markkinoilla muutamat suuret toimijat keräävät massiivisesti dataa ja käyttävät niihin perustuvaa valtaa omiin tarkoituksiinsa ilman, että niiden toimintaa kukaan kykenee valvomaan tai alistamaan demokraattiselle päätöksenteolle. Näiden jättien datavalta ja vallanhimo voivat kasvaa niin suureksi, etteivät ne enää välitä demokratiasta tai yhteiskuntasopimuksesta.

Jos voisimme valita, olisiko datayhteiskuntasopimus tätä ”luonnontilaa” parempi vaihtoehto? Ja jos olisi, millainen sopimus sen tulisi olla?

6. Yhteenveto

Valta on kykyä saada toinen toimimaan tavalla, joka palvelee vallan käyttäjän tarkoituksia. Tämä kyky perustuu toisille kyvyille, jotka yhteiskunnassamme usein pohjautuvat tietoon, informaatioon, omistusoikeuteen ja taloudelliseen pääomaan sekä poliittiseen asemaan.

Erottelut vallan eri lajien välillä tarjoavat mahdollisuuden tarkastella digitaalisen median ja datan tuottamia muutoksia vallan jakautumisessa sekä näiden muutosten merkitystä yhteiskunnalle ja demokratialle.

Digitaalinen media heikentää perinteisten informaation portinvartijoiden asemaa ja mahdollistaa informaatiovallan uusjaon. Informaatio- ja tietovalta erkanevat toisistaan: kyky hallita informaatiota ei keskity tiedon tuottamisen ja välittämisen instituutioille. Median moninaisuus haastaa yhtenäisen informaatiopohjan ja konsensusten tavoittelun. Rationaalisen yksimielisyyden ihanne itsessään näyttäytyy ongelmallisena.

Tieto- ja informaatiovaltaa kertyy niille, joilla on kyky hyödyntää suuria määriä dataa. Digitaalisessa mediassa datavallan nousu erottuu erityisesti sosiaalisen median alustojen ja palveluiden tieto- ja informaatiovaltana. Julkinen keskustelu sekä yksilöiden ja ryhmien pyrkimykset informaatiovaltaan puolestaan joutuvat mukautumaan näiden palveluiden tarjoamiin rakenteisiin. Sosiaalisen median alustojen algoritmisia järjestelmiä ei kuitenkaan ole suunniteltu tiettyjä yhteiskunnallisia tavoitteita ajatellen. Ne on lähtökohtaisesti rakennettu kasvattamaan ja ylläpitämään palvelun aktiivista käyttöä, joka tukee liiketaloudellisen hyödyn kasvattamista mainostulojen muodossa sekä datan entistä tehokkaampaa keräämistä.

Mikä voisi olla demokratian tulevaisuus digitaalisen median ja datavallan ajassa?

Pragmatismi tarjoaa vision yhteiskunnallisesta päätöksenteosta tieteellisen tutkimuksen kaltaisena itseään korjaavana prosessina. Sekä yhteiskunnallisia tavoitteita että niiden saavuttamisen keinoja koetellaan sosiaalisissa käytännöissä, joista kerätyn informaation perusteella molempia arvioidaan ja pyritään parantamaan. Demokratia on yhteiskunnan, ihmisten ja ihmisryhmien, jatkuvaa kykyä muovata ja korjata itseään – valtaa itseensä.

Nykyinen digitaalinen teknologia tarjoaisi tällaiselle kokeilevalle demokratialle ennennäkemättömät mahdollisuudet. Kysymykseksi kuitenkin nousee, millä tavoin datan keruu ja hyödyntäminen tällä tavoin – ja näin massiivisessa mittakaavassa – voisi olla oikeutettua ja oikein.

Mikä voisi olla demokratian tulevaisuus digitaalisen median ja datavallan ajassa?

Länsimaisten liberaalien yhteiskuntien perustava ajatus on, että vallankäytön oikeutus on perimmiltään peräisin yksilön vapaasti antamasta suostumuksesta. Tämä ajatus on sekä vapaiden markkinoiden että yhteiskunnallisen vallankäytön oikeutuksen taustalla. Ajatus heijastuu dataa koskevaan sääntelyyn: datan keräämisen ja hyödyntämisen oikeutuksen on monesti katsottu perustuvan yksilön informoituun suostumukseen.

Oikeutuksen perustana oleva vapaa valinta muuttuu kuitenkin kyseenalaiseksi, jos todellista vaihtoehtoa ei ole. Yksilöllä ei myöskään ole juuriakaan vaikutusvaltaa siihen, millä tavoin ja mitä tavoitteita palvelemaan häneltä ja hänestä kerättyä dataa lopulta hyödynnetään. Ylipäätään dataa koskevat ratkaisut eivät ole yksityisasioita: data ei ”kerro” vain yksilöstä itsestään.

Edellä esitetty ajatus datayhteiskuntasopimuksesta pohjaa yksilöiden suostumukseen: yksilöt suostuisivat luovuttamaan yhteiskunnalle dataansa – ja sitä myöten valtaa – jota julkinen valta vastapainoksi hyödyntäisi parantaakseen yhteiskunnallista päätöksentekoa. Ehdotus vääjäämättä kohtaa edellä esitetyt ongelmat ja kysymykset. Jos yhteiskuntamme ja demokratiamme muuttuu merkittäväksi datavallan käyttäjäksi, on välttämätöntä tarkastella perusteellisesti ja kriittisesti niitä tapoja, joilla datan keruusta ja hyödyntämisestä tehdään läpinäkyvää ja joilla estetään dataan, informaatioon ja tietoon perustuvan vallan väärinkäyttö harvojen toimijoiden pyrkimysten edistämiseksi.

Lähteet

Bacon, F. (1597). *Meditationes Sacrae*. Teoksessa B. Montagu (toim.). *The Works of Francis Bacon* (1884).

Bucher, T. (2018). *If... Then: Algorithmic Power and Politics*. Oxford: Oxford University Press.

Dahl, R. (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science* 2: 201–15.

Dewey, J. (1927). The Public and Its Problems, in: J. A. Boydston, ed., *The Later Works of John Dewey*, Volume 2. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Foucault, M. (1982). The Subject and Power. *Critical Inquiry* 8.

Gorwa, R. (2019). What is platform governance? *Information, Communication & Society* 22(6): 854–871.

Haapanen, L. (2020). Media councils and self-regulation in the emerging era of news automation. Council for Mass Media in Finland.

Haapanen, L. (2022). Adapting Media Self-Regulation to the Era of News Automation. Teoksessa V. J. E. Manninen, M. K. Niemi, & A. Ridge-Newman (toim.), *Futures of Journalism: Technology-stimulated Evolution in the Audience-News Media Relationship* (s. 81-95). Palgrave Macmillan.

Habermas, J. (2006). Political Communication in Media Society: Does Democracy Still Enjoy an Epistemic Dimension? The Impact of Normative Theory on Empirical Research. *Communication Theory*, 16(4), 411–426.

Hobbes, T. (1651). *Leviathan* eli kirkollisen ja valtiollisen yhteiskunnan aines, muoto ja valta. Suomentanut Tuomo Aho. Tampere: Vastapaino, 1999.

Horowitz, M., Cushion, S., Dragomir, M., Gutiérrez Manjón, S., & Pantti, M. (2021). A Framework for Assessing the Role of Public Service Media Organizations in Countering Disinformation. *Digital Journalism* 10(5): 843–865.

Häyry, M. (2022). *Roles of Justice in Bioethics*. Cambridge University Press.

Kant, I. (1785). *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Immanuel Kant: Gesammelte Schriften (Akademie-Ausgabe). Viittaukset Akademie-edition sivunumeroin.

Kant, I. (1793). Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis. Immanuel Kant: Gesammelte Schriften (Akademie-Ausgabe). Viittaukset Akademie-edition sivunumeroin.

Kleingeld, P. (2020). How to Use Someone 'Merely as a Means'. *Kantian Review* 25(3): 389-414.

Lehtiniemi, T. & Haapoja, J. (2020). Data agency at stake: MyData activism and alternative frames of equal participation. *New Media & Society* 22(1): 87-104

Lehtiniemi, T. & Kortensniemi, Y. (2017). Can the obstacles to privacy self-management be overcome? Exploring the consent intermediary approach. *Big Data and Society* 4(2): 1–11.

Lehto, M. (2021). Ambivalent influencers: Feeling rules and the affective practice of anxiety in social media influencer work. *European Journal of Cultural Studies* 25(1): 201–216.

List, C. & Goodin, R. E. (2001). Epistemic Democracy: Generalizing the Condorcet Jury Theorem. *Journal of Political Philosophy* 9(3): 277-306.

Locke, J. (1690). *Second Treatise of Government*. Vuoden 1764 laitos.

Lukes, S. (1974). *Power: A Radical View*. London: Macmillan.

Marx, K. & Engels, F. (1888). *The Communist Manifesto*. Englanninkielinen laitos, toim. F. Engels.

Mill, J. S. (1859). *On Liberty*. London: John W. Parker and Son.

Navarro, C., Moreno, A., Molleda, J. C., Khalil, N., & Verhoeven, P. (2020). The challenge of new gatekeepers for public relations. A comparative analysis of the role of social media influencers for European and Latin American professionals. *Public Relations Review* 46(2): 101881.

Nelimarkka, M., Laaksonen, S.-M., & Semaan, B. (2018). *Social Media Is Polarized, Social Media Is Polarized: Towards a New Design Agenda for Mitigating Polarization. Proceedings of the 2018 Designing Interactive Systems Conference. DIS '18.* ACM.

Ojala, M., Pantti, M., & Laaksonen, S.-M. (2018). Networked publics as agents of accountability: Online interactions between citizens, the media and immigration officials during the European refugee crisis. *New Media & Society* 21(2):279–297.

Rousseau, J.-J. (1762). *Du contrat social*. Amsterdam: Marc Michel Rey. Viitteet kirjan ja luvun mukaan.

Rydenfelt, H. (2013). Valuation and the Will to Power. *Journal of Nietzsche Studies* 44(2): 213–224.

Rydenfelt, H. (2019a). Pragmatism, Social Inquiry and the Method of Democracy. Teoksessa K. Holma & T. Kontinen (toim.), *Practices of Citizenship in East Africa. Perspectives from Philosophical Pragmatism*. London: Routledge.

Rydenfelt, H. (2021). Recent Problems of the Public, in: M. Festl, ed., *Pragmatism and Social Philosophy*. London: Routledge, pp. 237–47.

Rydenfelt, H. (2021a). *Transforming media agency? Approaches to automation in Finnish legacy media.* *New Media and Society* 24(12): 2598–2613.

Rydenfelt, H. (2022). *Environmental Pragmatism and the Revision of Values.* *Transactions of the Charles S. Peirce Society* 58(1): 52–66.

Rydenfelt, H., Haapanen, L. & Lehtiniemi, T. (2021). *Dataa näkyvissä? Läpinäkyvyys algoritmien ja datan journalistisessa hyödyntämisessä.* *Media & viestintä* 44(2), 1–22.

Rydenfelt, H., Haapanen, L., Haapoja, J. & Lehtiniemi, T. (2022). *Personalisation in Journalism. Ethical Insights and Blindspots in Finnish Legacy Media.* *Journalism*. Online first.

Suresh, H. & Gutttag, J. V. (2019). A framework for understanding unintended consequences of machine learning. arXiv preprint arXiv:1901.10002.

Thomson, J. J. (1975). The Right to Privacy. *Philosophy and Public Affairs* 4(4):295–314.

Utz, C., Degeling, M., Fahl, S., Schaub, F., & Holz, T. (2019). *(Un)informed Consent. In Proceedings of the 2019 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security.* ACM.

Weber, M. (1922). Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Sozialökonomik, Abteilung III. Tübingen: J.C.B Mohr (Paul Siebeck).

Zuboff, S. (1988). In the Age of the Smart Machine. The Future of Work and Power. New York: Basic Books.

Zuboff, S. (2013). Be the friction - Our Response to the New Lords of the Ring. Frankfurter Allgemeine 25.6.2013.

Zuboff, S. (2019). The Age of Surveillance Capitalism. The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York: Public Affairs.

SITRA

SITRA MUISTIO 21.2.2023

Julkaisua koskevat tiedustelut: julkaisut@sitra.fi

Sitran muistiot ovat tulevaisuustyömme taustaksi tuotettuja sisältöjä.

ISBN 978-952-347-316-4 (PDF) www.sitra.fi

SITRA.FI

Itämerenkatu 11-13

PL 160

00181 Helsinki

P. +358 294 619 991

 @SitraFund